

Ulrik Kjær

Split voting ved de simultane valg i 2001

Kommunale valgresultater forklares normalt ved de politiske partiers landspolitiske vælger-tilslutning i kombination med lokale forhold. Omfanget og karakteren af *split voting* er en af de indikatorer, der kan belyse sammenhængen mellem lokale og nationale valgresultater. Ved de simultane valg den 20.11.2001 var omfanget af *split voting* betragteligt, og surveydata indsamlet ved en *exit poll* undersøgelse på to afstemningssteder i henholdsvis Svendborg og Vissenbjerg viser blandt andet, at de enkelte kommuners partisystemer (og især indslaget af lokallister) har betydning for udbredelsen af *split voting*, at nogle partier har mere loyale vælgere end andre, og at *split voting* kan gøre udslaget, når borgmesterposterne skal fordeles.¹

Hvorfor studere *split voting*?

Da statsminister Poul Nyrup Rasmussen udskrev folketingsvalg til den 20.11.2001, stod han for en nyskabelse i dansk politik. Kommunalvalgloven havde nemlig allerede foreskrevet, at der skulle afholdes valg til landets 14 amtsråd og 275 kommunalbestyrelser denne dag, og der skulle således for første gang stemmes til alle tre politiske organer samtidig. Afholdelsen af simultane valg blev modtaget med blandede følelser hos to af valgenes centrale aktører, nemlig de politiske partiers aktivister, som står for store dele af valgkampsaktiviteterne, og hos de valgansvarlige i kommunerne, som har ansvaret for selve valgbehandlingen. Store som små spørgsmål føg gennem luften i dagene umiddelbart efter valgudskrivelsen. Fra bekymringer for, at folketingsvalget mediemæssigt ville kvæle kommunalvalget, til frygt for, at man ikke kunne nå at producere stemmeurner nok. Hensigtsmæssigheden i afholdelsen af simultane valg skal ikke behandles her, men set fra forskningens synsvinkel åbnede det nogle muligheder, som ellers ikke eksisterer.

Blandt andet giver det bedre adgang til at studere *split voting*.² *Split voting* defineres som "the practice of electors casting a ballot for different parties in the same visit to the polling booth" (Rallings og Trasher, 1998: 111), eller "if in marking a ballot a voter endorses the candidates of two different parties" (Rose, 2000: 311). Hvis man modsat stemmer på det samme parti ved flere valg, benævnes det *straight voting* (Campbell og Miller, 1957). Efter afholdelsen af de tre valg på samme dag har man kunnet observere, at opslutningen om de enkelte politiske partier har været forskellig ved folketings-, amtråds-, og kommunalvalget, og derfor er der vælgere, som har stemt forskelligt til mindst to af valgene.³ Spørgsmålet er imidlertid, hvor mange der på denne måde har valgt at splitte deres stemmer, hvem det er, der splitter deres stemmer, og hvorfor de gør det? Denne artikel vil forsøge at bidrage til besvarelsen heraf.

Hvorfor i det hele taget studere fænomenet *split voting*? Der kan gives i hvert fald to begrundelser. For det første kan det være med til at bidrage til diskussionen af vælgeradfærden navnlig på det lokale niveau. De kommunale valg i Danmark har været studeret (Elklit og Pedersen, 1995; Elklit og Buch Jensen, 1997; Kjær, 2000; Buch, 2001), men koblingen til det nationale politiske niveau er et af de

felter, hvor man på den ene side erkender en betydning, men omvendt ikke er kommet så langt med en beskrivelse af sammenhængen (se dog Frandsen, 1998). På den ene side hævdes det, at de lokale valg ikke kan ses isoleret fra de partimæssige præferencer, vælgerne har ved de nationale valg. Hvis de nationale partier og politikere klarer sig godt eller skidt, vil det have en afsmittende effekt på de kommunale valgresultater – så taler man om, at den nationale valgvind blæser over kommunerne (Thomsen, 1997). Men omvendt lyder en væsentlig konklusion, at kommunale valg ikke "bare" skal ses som kampen mellem de nationale partier i mindre målestok. På det kommunale plan har man et andet partisystem, andre typer af politikere, en anden mediestruktur osv., og det er med til at skabe et rum for lokale forholds indflydelse på de kommunale valgresultater. Ved at studere *split voting* kan der forhåbentlig leveres et bidrag til forklaringen af de kommunale valgresultater og mere generelt en kommentar til sammenhængen mellem de forskellige politiske niveauer for vælgeradfærdens vedkommende.

Den anden begrundelse for at fokusere på *split voting* er, at det kan indgå i debatten om de politiske partier og den loyalitet, som vælgerne viser (eller måske netop ikke altid viser) dem. Hvorvidt vælgerne er trofaste eller troløse over for deres parti vurderes som oftest ud fra volatiliteten, dvs. hvor mange vælgere der skifter parti mellem to på hinanden følgende valg (Pedersen, 1979). Omfanget af *split voting* kan også give et billede af vælgernes loyalitet over for "deres" politiske parti. Det påstås, at udbredelsen af *split voting* kan anvendes som "a measure of the erosion of partisanship" (Bowler og Denmark, 1993: 20), og at "the level of ticket-splitting is ... a potentially important measure of the stability and health of the ... party system" (McAllister og Darcy, 1992: 697).

Begge motiver for at studere *split voting* bygger således på, at omfanget af *split voting* kan bruges direkte som indikator i bedømmelsen af såvel sammenhængen mellem lokal og national stemmeadfærd som partiloyalitet. Den "rå" andel af vælgere, som splitter deres stemmer, vil imidlertid nok udgøre et lidt for groft mål, hvis ambitionerne er at bidrage til disse to diskussioner. Hvis *split voting* skal indgå, bør det være på baggrund af en mere nuanceret beskrivelse af fænomenet, som også indeholder en analyse af baggrunden for de splittede stemmer, og det er som sagt netop formålet med denne artikel.⁴

Hvordan studeres *split voting*?

Fænomenet *split voting* kan studeres empirisk på flere forskellige måder. Denne artikel vil først og fremmest basere sig på en undersøgelse, som gennemførtes 1) som en survey, 2) ved de simultane valg den 20.11.2001, 3) ved hjælp af *exit poll*-design og 4) i to udvalgte casekommuner, nemlig Svendborg og Vissenbjerg. Der skal kort redegøres for valget af fremgangsmåde.

For det første er det valgt at anvende surveydata. Man kan godt sige noget om *split voting* ved at analysere de aggregerede valgdata, dvs. ved at sammenligne opbakningen bag de forskellige partier i en kommune eller på et afstemningssted i relation til kommunal-, amts- og folketingsvalg. Problemet ved en sådan tilgang er imidlertid, at det giver et nettoniveau for andelen af vælgere, der splitter deres stemmer, mens et eventuelt større bruttoniveau sløres (Campbell og Miller, 1957:

293; Rusk, 1970: 1224). Som det er blevet sagt om nettoniveauet: "For instance a value of zero may mean that no *split voting* occurred ... or that every voter is casting a split ticket. The truth is likely to lie somewhere in between" (Burden og Kimball, 1998: 535). En yderligere begrundelse for at analysere på individniveau er, at der ikke er sikkerhed for, at det er de samme personer, som har valgt eller haft mulighed for at stemme ved de forskellige valg, samt at hensigten her er at inddrage spørgsmål om adfærd og motiver, der ikke afdækkes ved hjælp af valgstatistik (Campbell og Miller, 1957: 293; Feigert, 1979: 477).

Med udgangspunkt i surveydata kan man altså bedre estimere omfanget af *split voting*, og i en dansk sammenhæng er niveauet af vælgere, som splitter deres stemmer mellem to forskellige partier til kommunal- og folketingsvalg, på denne vis estimeret til 30 pct. (Mouritzen, 1997: 290). Til trods for, at der altså her er tale om et bruttotal, som baserer sig på individdata, kan der opstilles mindst tre kritikpunkter mod en sådan måling. Det er netop disse kritikpunkter, de resterende tre af de fire ovennævnte metodiske valg forsøger at imødekomme.

For det andet er det nemlig valgt at lave denne undersøgelse på baggrund af de simultane valg i 2001. Ved kommunalvalget i 1993 og 1997 var det tre år siden, der havde været folketingsvalg, og ved at bruge et sådant "ældre" folketingsvalg som sammenligningsgrundlag, risikerer man at overvurdere andelen af vælgere, der splitter deres stemmer. Man vil nemlig også i gruppen af vælgere, der splitter deres stemmer, få inkluderet de personer, som i den mellemliggende periode har vandret i det partipolitiske landskab og skiftet parti (Johansson, 1987: 326; Buch, 2001: 78). I den ovennævnte opgørelse (Mouritzen, 1997) er der derfor anvendt et hypotetisk folketingsvalg som sammenligningsgrundlag, idet respondenterne er blevet spurgt, hvad de ville stemme, hvis der var folketingsvalg i morgen. At sammenholde en faktisk stemmeafgivning (i dette tilfælde til kommunalvalget) med en hypotetisk (folketingsvalget) er ikke optimalt, idet det kan frygtes, at niveauet af *split voting* på denne måde undervurderes. Bekymringen går på, at nogle vælgere vil bringe den hypotetiske folketingsstemme i overensstemmelse med den faktiske kommunalvalgsstemme for at fremstå konsistente. Omvendt hævdes det dog også, at selve afholdelsen af simultane valg kan hæve niveauet af *split voting*, idet der er vælgere, som anvender de simultane valg til at "afprøve" et partiskift ved at stemme på det "gamle" parti ved det ene, og det "nye" parti ved det andet valg (Johansson, Nilsson og Strömberg, 2001: 87).

For det tredje gennemføres undersøgelsen ved hjælp af et *exit poll*-design, dvs. at respondenterne udspørges umiddelbart efter, at de har forladt afstemningsstedet (Kjær, 1999). Denne fremgangsmåde er valgt for at undgå at anvende erindringsdata, hvor respondenterne skal huske stemmeafgivning bagud i tid, hvor der er en risiko for, at de husker forkert. Eksempelvis er det ovennævnte niveau af *split voting* på 30 pct. efterfølgende nedjusteret til 20 pct., fordi man ved at indregne ikke bare et hypotetisk folketingsvalg, men også stemmeafgivning ved det senest afholdte folketingsvalg, har kunnet rense tallet for de personer, der er i gang med et generelt partiskift (Buch, 2001: 79). Men at spørge til en stemmeafgivning, der ligger tre år tilbage i tid, kan måske være problematisk i denne sammenhæng. Ikke alle kan huske, hvad de stemte, og der kan være en tendens til at man i højere grad,

end der er belæg for, angiver, at man stemte det samme, som man ville have gjort i dag (Johansson, 1987: 327). Også i en undersøgelse som valgundersøgelsen 2001 (omtalt i Elklit, 2002), hvor man altså har data fra simultane valg, kan der være problemer med at anvende erindringsdata. Respondenterne kender i udspørgningsøjeblikket det endelige valgresultat (og i øvrigt også resultatet af regeringsforhandlinger, eventuelle første løftebrud/indfrielse etc.), og man kan frygte, at nogle springer over på vinderens side, for at kunne være med i sejren, eller på taberens af medlidenhed, de såkaldte *bandwagon*- og *underdog*-effekter (Ceci og Kain, 1982). *Exit poll*-metoden har dog også sine svagheder (Kjær, 1999), først og fremmest er det på grund af spørgesituationen på selve afstemningsstedet ikke muligt at inkludere lige så mange spørgsmål, som i et telefoninterview eller ved en besøgsbus (Kjær og Petersen, 2003).

For det fjerde er denne undersøgelse af *split voting* gennemført som et case-studium. De hidtidige undersøgelser af fænomenet har baseret sig på landsdækkende surveys, men derved overser man, at kommunerne har ganske forskellige partisystemer. Ikke alle de landsdækkende partier stiller op i alle kommuner ved kommunalvalgene, ligesom der opstiller en del lokallister ved de kommunale valg, som er særegne fra kommune til kommune, og disse forhold må antages at påvirke niveauet af *split voting*. I denne undersøgelse er det derfor valgt at fokusere på to udvalgte casekommuner, Svendborg og Vissenbjerg, selv om det efterfølgende kan blive vanskeligere at generalisere resultaterne til hele landet. Men pointen er netop at søge at få mange respondenter i nogle få kommuner, og forholde sig til den kontekst, der i hvert fald i relation til partisystemet antages at være forskellig (og betydende) i de enkelte danske kommuner.

Niveauet af *split voting*

Der er dog ét centralt spørgsmål til fænomenet *split voting*, som casestudiet ikke egner sig til at besvare, nemlig hvor udbredt *split voting* er i Danmark som helhed. Derfor skal der til dette formål inddrages et supplerende datasæt, som er "landsdækkende", idet det er indsamlet blandt et geografisk repræsentativt udsnit af vælgerbefolkningen.⁵ På baggrund heraf er der i tabel 1 opgjort en fordeling i relation til overensstemmelsen i vælgernes partivalg ved henholdsvis folketings-, amtsråds- og kommunalvalg (kun vælgere, som har stemt ved alle tre valg er inkluderet⁶).

Tabel 1 viser, at næsten halvdelen af vælgere (44 pct.) splittede deres stemmer, idet de ikke stemte på samme parti ved alle tre valg (række 2+3+4+5). Hvis der kun fokuseres på folketingsvalget og kommunalvalget var det 36 pct., der splittede deres stemme (række 2+3+5), mens 28 pct. stemte forskelligt til folketingsvalget og amtsrådsvalget.⁷ Disse tal viser, at omfanget af *split voting* ved de simultane valg i 2001 var betydeligt. De 36 pct., der deler deres stemmer mellem folketings- og kommunalvalg, er mere end i den ovenfor nævnte måling på 30 pct. og en del mere end de ligeledes nævnte 20 pct., som skulle tage højde for anvendelsen af et hypotetisk folketingsvalg (Buch, 2001: 79).

Som sagt vil det imidlertid ikke på baggrund af dette landsdækkende datasæt være muligt at foretage mere detaljerede analyser af *split voting* – der er for få

Tabel 1. Overensstemmelse mellem partivalg ved folketingsvalg (FV-parti), amtsrådsvalg (AV-parti) og kommunalvalg (KV-parti)^a ved de simultane valg den 20.11.2001. Landsdækkende undersøgelse.^b Pct. (N=2.762)

1. FV-parti = AV-parti = KV-parti	56
2. (FV-parti = AV-parti) ≠ KV-parti	16
3. FV-parti ≠ (AV-parti = KV-parti)	11
4. (FV-parti = KV-parti) ≠ AV-parti	8
5. FV-parti ≠ AV-parti ≠ KV-parti ≠ FV-parti	9
I alt	100

Noter: a. Kun vælgere, der har stemt ved alle tre valg, er inkluderet. I række 1 er inkluderet de vælgere, som har stemt på samme parti ved alle tre valg, i række 2 de vælgere, som har stemt på samme parti ved folketings- og amtsrådsvalget, men på et andet parti ved kommunalvalget osv. b. Da der ikke afholdes amtsrådsvalg i København og Frederiksberg kommuner, er respondenter herfra udeladt.

Kilde: Telefoninterviews gennemført af Gallup 20.11.2001 (efter at respondenterne havde stemt).

respondenter fra hver kommune. Derfor vil vi nu vende os mod de to casekommuner Svendborg og Vissenbjerg, hvor der i øvrigt for at forenkle fremstillingen udelukkende vil blive set på sammenhængen mellem folketings- og kommunalvalget. Dataindsamlingen gennemførtes som sagt efter *exit poll*-metoden den 20.11.2001 på afstemningsstederne SG-Hallen i Svendborg (Svendborg By) og Vissenbjerg-hus i Vissenbjerg, hvor henholdsvis 1.408 og 1.033 personer (svarprocent 63 og 78), efter at de havde stemt, udfyldte et kort spørgeskema (undersøgelsen er dokumenteret i Kjær og Petersen, 2003). Det skal indrømmes, at udvælgelsen af kommunerne Vissenbjerg og Svendborg er foretaget under hensyntagen til andre kriterier end deres egnethed til at studere *split voting*. Oprindeligt var disse kommuner udvalgt for at udarbejde en prognose til det fynske amtsrådsvalg for TV2 Fyn og DR Radio Fyn,⁸ men blev efterfølgende også vurderet egnede til en undersøgelse af *split voting*. Eksempelvis var det ønskeligt at have to kommuner, der, som tilfældet var i Svendborg og Vissenbjerg, afveg fra hinanden med hensyn til indslaget af lokallister.⁹

I disse to kommuner var andelen, der splittede deres stemmer ved folketings- og kommunalvalget, henholdsvis 34 og 51 pct.,^{10, 11} hvilket afslører, at der kan være betydelige forskelle i graden af *split voting* kommunerne imellem. I den forbindelse kunne man spørge, om en forklaring på *split voting* ikke netop skal findes på kommuneniveauet, idet forskellen mellem det nationale og det lokale partisystem påvirker omfanget af *split voting*? Der tales eksempelvis om "hjemløse vælgere", som ikke kan stemme på det samme parti ved kommunalvalget som ved folketingsvalget, fordi partiet ikke opstiller til kommunalvalget i deres kommune (Buch, 2001: 77). Modsat kan man også forestille sig vælgere, som ikke kan finde deres kommunalpolitiske parti ved folketingsvalget, idet mere end hver fjerde af de kommunalpolitiske lister er såkaldte lokallister, der ikke stiller op ved folke-

tingsvalg (Kjær, 2000: 27). Disse vælgere var således "tvunget" til at splitte deres stemmer. For at vurdere, i hvilket omfang det konstaterede niveau af *split voting* kan henføres til en af disse to typer af vælgere (eller en kombination), er der i tabel 2 foretaget en opdeling af vælgerne ud fra, om deres *split voting* involverer et parti, der ikke stiller op lokalt eller nationalt.

Tabel 2. Vælgerne fra undersøgelsen i Svendborg og Vissenbjerg opdelt efter, om de ved kommunal- og folketingsvalget den 20.11.2001 har splittet deres stemmer (*split voting*) eller ej (*straight voting*). Pct.

	Svendborg	Vissenbjerg
<i>Straight voting</i>	66	49
<i>Split voting</i>	34	51
heraf		
1) forskelligt partisystem	8	33
a) FV-parti opstiller ej lokalt ^a	2	5
b) stemt på lokalliste	5	25
c) begge dele	1	3
2) <i>split voting</i> mellem to partier, der stiller op til begge valg	26	18
I alt	100	100
N	1325	973

Noter: I relation til *split*-stemmer er der foretaget en yderligere opdeling i forhold til de to partisystemer, vælgerne er blevet præsenteret for ved de to valg.

a. Følgende partier stillede op til folketingsvalg, men ikke til kommunalvalget: Svendborg: Centrum-Demokraterne, Kristeligt Folkeparti og Fremskridtspartiet; Vissenbjerg: Det Radikale Venstre, Centrum-Demokraterne, Kristeligt Folkeparti, Fremskridtspartiet og Enhedslisten.

Tabel 2 viser, at der er en væsentlig sammenhæng mellem det kommunale partisystem og udbredelsen af *split voting*, især hvor der findes populære lokallister. I Svendborg, hvor lokallisterne står svagt, splitter en tredjedel af vælgerne deres stemmer, og det sker således først og fremmest ved, at der stemmes på to forskellige partier, som ellers begge opstiller ved begge valg. I Vissenbjerg, hvor mere end halvdelen af vælgerne splitter deres stemmer, er dette især et resultat af, at de to lokallister tilsammen trækker mere end en fjerdedel af stemmerne.

Indtil videre har drøftelsen af *split voting* her udelukkende fokuseret på, om man splitter sine stemmer eller ej. Hvad angår det beslægtede begreb volatilitet, der som nævnt måler, hvor trofaste eller flygtige vælgere er i partipolitisk henseende mellem to på hinanden følgende valg (Pedersen, 1979), er spørgsmålet blevet rejst, om ikke man også bør se på, hvor langt vælgerne så bevæger sig (Bartolini og Mair, 1990). Her skelner man mellem vælgervandringer inden for den samme

politiske blok og på tværs af blokkene. På samme måde kunne man forestille sig *split voting* foregå enten mellem to partier, der er at finde på den samme politiske fløj eller mellem to partier fra hver deres fløj (Holmberg, 1987: 344). Vurderet i forhold til den efterfølgende koalitionsdannelse og tildelingen af henholdsvis regeringsmagt og borgmesterpost vil det alt andet lige kunne have implikationer, i hvilket omfang splitningen af stemmer sker i form af, hvad der her skal benævnes intra- eller inter-blok *split voting*. I tabel 3 er de vælgere, der splittede deres stemmer, fordelt i relation til, om de ved de to valg stemte på et parti, der kan henføres til henholdsvis den politiske venstre- eller højrefløj,¹² eller om de ved kommunalvalget har stemt på en lokalliste.

Tabel 3. Split-vælgere ved kommunal- og folketingsvalget det 20.11.2001 i Svendborg og Vissenbjerg fordelt efter, hvorvidt de stemte på et parti på højrefløjen, et parti på venstrefløjen eller en lokalliste ved hvert af de to valg. Pct.

Svendborg		Folketingsvalg		I alt
		Venstrefløj ^a	Højrefløj ^b	
Kommunalvalg	Venstrefløj ^c	20	23	
	Lokalliste ^d	10	7	
	Højrefløj ^e	7	33	
I alt				100
N				454
Vissenbjerg		Folketingsvalg		I alt
		Venstrefløj	Højrefløj	
Kommunalvalg	Venstrefløj ^f	10	8	
	Lokalliste ^g	17	38	
	Højrefløj ^h	7	20	
I alt				100
N				497

Noter: a. Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti og Enhedslisten; b. Det Konservative Folkeparti, Centrum-Demokraterne, Dansk Folkeparti, Kristeligt Folkeparti, Venstre og Fremskridtspartiet; c. Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti og Enhedslisten; d. Svendborg Alternativ Liste; e. Det Konservative Folkeparti, Dansk Folkeparti og Venstre; f. Socialdemokratiet og Socialistisk Folkeparti; g. Borgerlisten og Højfynslisten; h. Det Konservative Folkeparti, Dansk Folkeparti og Venstre.

Tabel 3 viser, at *split voting* i de to kommuner ikke udelukkende foregår mellem partier på den samme politiske fløj. Lokallisterne er i denne sammenhæng med til at vanskeliggøre analysen, da de som sagt ikke entydigt kan placeres på en af de politiske fløje. En indrømmet subjektiv bedømmelse af Svendborg Alternativ Li-

ste i Svendborg vil dog være, at den "hører til" på venstrefløjen, mens Borgerlisten i Vissenbjerg og udbryderne derfra i Højfynslisten må placeres på højrefløjen. Accepteres denne indplacering for en stund, viser tabel 3, at 37 pct. af split stemmerne i Svendborg er udtryk for inter-blok *split voting*,¹³ mens det i Vissenbjerg drejer sig om 32 pct. Hvis lokallisterne udelades, opnås stort set identiske andele, idet så henholdsvis 36 og 33 pct. af de, der splitter deres stemmer, gør det mellem to partier fra hver sin politiske fløj.

De 37 pct. og 32 pct. inter-blok *split voting* blandt de, der splitter deres stemmer, svarer omregnet til, at henholdsvis 13 pct. og 17 pct. af alle vælgere i henholdsvis Svendborg og Vissenbjerg splitter deres stemmer mellem de politiske blokke. Sådant inter-blok *split voting* kan som sagt tænkes at have betydning for kampen om borgmesterposten, hvilket eksemplet Svendborg illustrerer. Ved folketingsvalget fik højrefløjen¹⁴ 54,3 pct. af stemmerne, mens de samme partier ved lokalvalget kun formåede at samle 44,2 pct. af stemmerne, og borgmesterposten gik derfor til Jørgen Henningsen fra Socialdemokratiet.¹⁵ Tabel 3 viser da også, at venstrefløjen ved kommunalvalget havde væsentlig bedre held til at tiltrække vælgere, som nationalt stemte til højre for midten end omvendt. Billedet af, hvem der vinder og taber på *split voting*, skal i det følgende forfines yderligere ved at se på enkelte partier.

For hvert enkelt parti kan det opgøres, hvor mange der ved mindst et af de to valg har stemt på partiet og igen hvor mange heraf, der har splittet deres stemmer. Hvis de har splittet deres stemmer, kan det videre opgøres, om det er ved kommunal- eller folketingsvalg, de ikke har stemt på partiet, og hvilket parti stemmen så er gået til. Et sådant split-billede er tegnet i figur 1, hvor Socialdemokratiet i Svendborg og Dansk Folkeparti i Vissenbjerg er anvendt som eksempler.

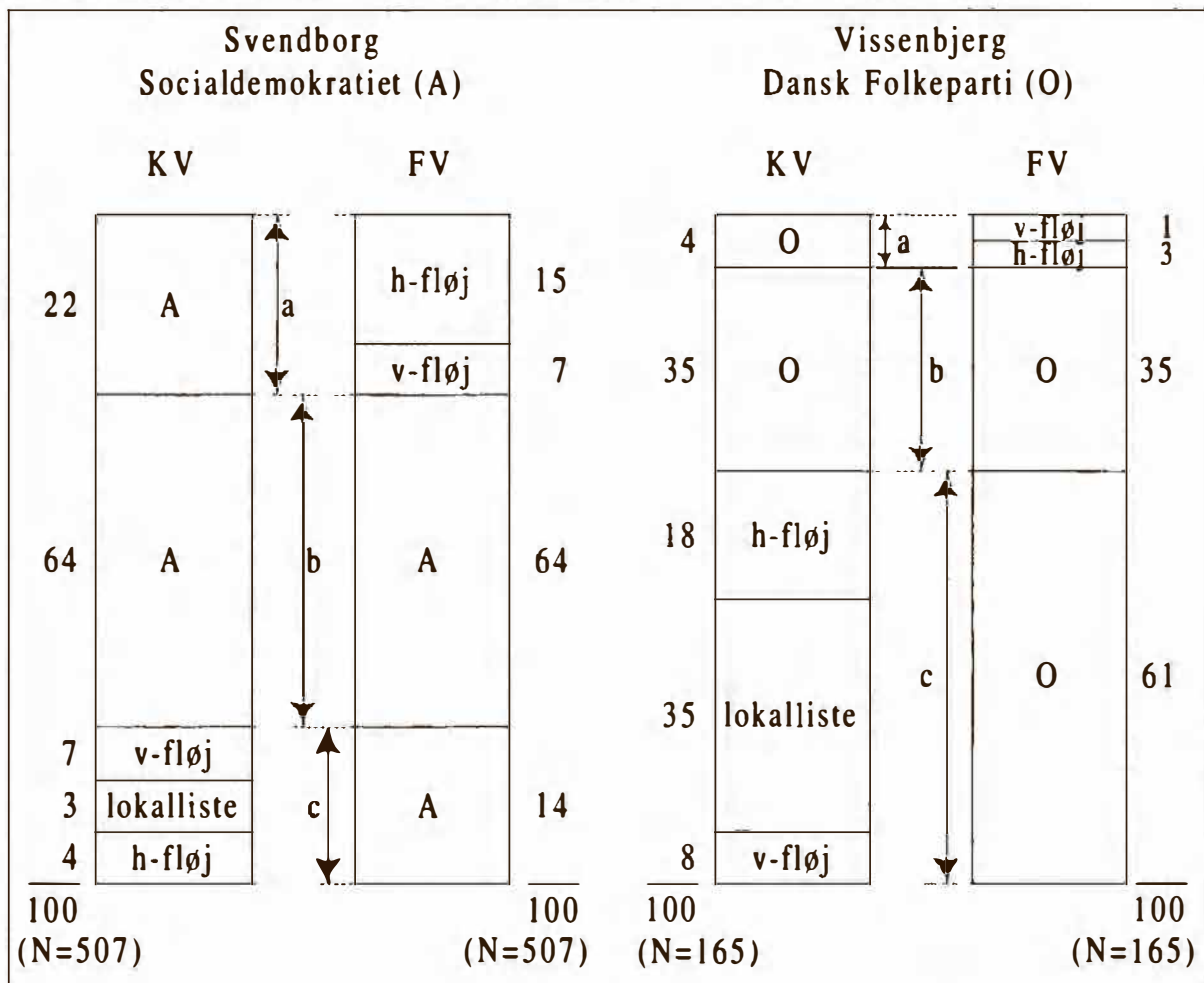
Figur 1 viser to ganske forskellige billeder. Hos Socialdemokratiet i Svendborg ses en relativ stor andel af vælgere (64 pct.), der ikke splitter deres stemmer. Ved at se på dem, der kun stemmer på Socialdemokratiet ved et af valgene, ses det, at Socialdemokratiet klarer sig relativt bedst ved kommunalvalget, og at dette skyldes, at Socialdemokratiet gør et større indhug i den gruppe af vælgere, som ved folketingsvalget stemte på et højrefløjsparti (15 pct.), end samme højrefløjspartier er i stand til at gøre i gruppen, der stemte socialdemokratisk ved folketingsvalget (fire pct.). Lokallisten er nemlig ikke "skyld" i megen *split voting* (tre pct.), og i forhold til venstrefløjspartierne SF og Enhedslisten bytter man lige mange vælgere (syv pct.).

Split-billedet ser ganske anderledes ud for Dansk Folkeparti i Vissenbjerg, hvor kernen af trofaste vælgere er væsentlig mindre, nemlig 35 pct. Samtidig ses det, at de mange splitvælgere fører til, at Dansk Folkeparti får et relativt dårligt kommunalvalg. Partiet får ved kommunalvalget stort set ingen stemmer fra vælgere, der ved folketingsvalget stemte på et andet parti (fire pct.), mens en stor gruppe vælgere, som stemmer på Dansk Folkeparti ved folketingsvalget, vælger at stemme på et andet parti (især lokallister) ved kommunalvalget (61 pct.).

På baggrund af det tegnede split-billede kan der opsummerende uddrages en fordeling på, hvor stor en andel af partiets samlede vælgere, der kun stemmer på partiet ved kommunalvalget (andelen markeret med et a i figur 1), hvor stor en

Figur 1. Opgørelse over, hvad de vælgere, der har stemt på et givent parti ved mindst ét valg, har stemt ved begge valg. Et sådant split-billede er her givet for Socialdemokratiet i Svendborg og Dansk Folkeparti i Vissenbjerg

Note: For indplacering af de enkelte partier på højre- og venstrefløj, se note til tabel 3.

andel, der stemmer på partiet ved begge valg (markeret med et b) og andelen, der kun stemmer på partiet ved folketingsvalget markeret med et c). Ved hjælp af disse tre andele kan der for et givent parti beregnes, hvor mange af partiets vælgere ved kommunalvalget, som stemte på et andet parti ved folketingsvalget ($(a \cdot 100)/(a+b)$), og hvor mange af partiets vælgere ved folketingsvalget, som stemte på et andet parti ved kommunalvalget ($(c \cdot 100)/(b+c)$). Eksempelvis var disse størrelser for Socialdemokratiet i Svendborg 26 pct. og 18 pct. respektivt.

De tre andele a, b og c kan anvendes til at kondensere to af de dimensioner, som findes i de enkelte partiers split-billeder. For det første er der en dimension, man kunne kalde "overlap i vælgerskarer", der fortæller, i hvor høj grad partiets vælgere til de to valg er identiske. Denne dimension kan måles direkte ved størrelsen b. En anden dimension i split-billederne er den "kommunale vs. nationale styrke", som indikerer, hvorvidt splitningen af stemmer forbedrer det kommunale valgresultat i forhold til det nationale. "Kommunal vs. national styrke" kan måles ved at dividere a med c, hvorefter en værdi over 1 betyder, at partiet, hvad *split voting* angår, står stærkere kommunalt end nationalt, mens en værdi under 1 betyder det

modsatte. I tabel 4 er disse mål beregnet for de fire største partier i hver af de to kommuner.

Tabel 4. Partiernes vælgere ved kommunal- og folketingsvalget den 20.11.2001 fordelt efter, om de kun stemte på det respektive parti ved kommunalvalget, kun ved folketingsvalget eller ved begge valg

	A	C	O	V
Svendborg				
a. Kun kommunalvalg	22	33	14	18
b. Både kommunal- og folketingsvalg	64	43	46	55
c. Kun folketingsvalg	14	24	40	27
I alt	100	100	100	100
N	507	250	171	414
I: Overlap i vælgerskarer (b)	64	43	46	55
II: Kommunal vs. national styrke (a/c)	1.6	1.4	0.4	0.7
Vissenbjerg				
a. Kun kommunalvalg	16	28	4	22
b. Både kommunal- og folketingsvalg	54	33	35	44
c. Kun folketingsvalg	30	39	61	34
I alt	100	100	100	100
N	341	227	165	293
I: Overlap i vælgerskarer (b)	54	33	35	44
II: Kommunal vs. national styrke (a/c)	0.5	0.7	0.1	0.6

Note: Opgjort for Socialdemokratiet (A), Det Konservative Folkeparti (C), Dansk Folkeparti (O) og Venstre (V) i henholdsvis Svendborg og Vissenbjerg.

Datasættet er i tabel 4 brudt ned på både kommune, parti og *split voting*, så antallet af observationer ikke er højere, end at tabellen skal læses lidt forsigtigt. Der tegner sig dog nogle konturer, eksempelvis at de enkelte partier scorer forskelligt på såvel mål I og II i de to kommuner. For alle fire partier ses det, at såvel overlapet i vælgerskarerne som den kommunale styrke er mindre i Vissenbjerg, igen et udslag af det kraftige indslag af lokallister i denne kommune. Tabel 4 muliggør også en sammenligning mellem partierne i hver af kommunerne, og her ses det, at Socialdemokratiet i begge kommuner har det største overlap i vælgerskaren og Det Konservative Folkeparti og Dansk Folkeparti det mindste. Med hensyn til den kommunale over for den nationale styrke er billedet ikke så klart, hvad angår liste A, C og V, men til gengæld skiller Dansk Folkeparti sig ud. I begge kommuner har partiet den klart laveste score på målet for den kommunale styrke. Samlet set har Dansk Folkeparti set i forhold til dets landspolitiske styrke opnået relativt dårlige kommunale valgresultater ved dets to hidtidige valg (1997 og 2001). I de to case-

kommuner lader årsagen til at være, at de dels har svært ved at få vælgere, som stemmer på et andet parti ved folketingsvalget, til at stemme på liste O ved kommunalvalget, dels mister mange landspolitiske vælgere, når der stemmes kommunalt.

Hvorfor splitter nogle vælgere deres stemmer?

Bag disse overvejelser om, hvad der påvirker omfanget og karakteren af *split voting* på kommune- og partiniveau, ligger implicit nogle forestillinger om, hvad der motiverer den enkelte vælger til at splitte sine stemmer. Buch skelner mellem tre typer af vælgere, nemlig "vælgere i bevægelse", "hjemløse vælgere" og "holdningsmæssige splitvælgere" (Buch, 2001: 77-78). Vælgere i bevægelse er vælgere, der som omtalt egentlig ikke splitter deres stemmer, men "bare" er midt i et partiskift. I denne undersøgelse er der på grund af den fælles valgdato ikke sådanne "falske" splittede stemmer at sortere fra. Den anden type er såkaldte hjemløse vælgere, der som sagt er vælgere, der ved kommunalvalget "tvinges" til at stemme på et andet parti, end det de foretrækker ved folketingsvalget, fordi dette landsdækkende parti ikke opstiller til kommunalvalget i vælgerens kommune. Den tredje type er holdningsmæssige splitvælgere, som er vælgere, der foretrækker to forskellige partier ved de to valg. Det kan selvfølgelig skyldes, at de foretrækker to forskellige partiers politiske programmer. Men det hævdes også, at *split voting* opstår, fordi nogle vælgere ved kommunalvalget afviger fra deres landspolitiske ståsted for at kunne stemme personligt på en kendt lokal personlighed, eksempelvis den siddende borgmester (Johansson, 1987: 336; Mouritzen, 1997: 291; Buch, 2001: 78).

I det følgende skal der således, ved siden af "partimæssig hjemløshed", skelnes mellem to begrundelser for holdningsmæssige *split voting*, nemlig *split voting*, der primært har enten et parti- eller et personrelateret udspring. I den gennemførte *exit poll*-undersøgelse er de vælgere, der splittede deres stemmer mellem folketings- og kommunalvalg, blevet direkte adspurgt, hvilken af de tre begrundelser, der lå bag deres *split voting*. Svarene ses i tabel 5.

Tabel 5. Begrundelser for *split voting* givet af vælgere, der splittede deres stemmer ved kommunal- og folketingsvalget den 20.11.2001

	Svendborg	Vissenbjerg
Mit foretrukne parti opstillede ikke ved kommunalvalget	7	5
Det var for at kunne stemme personligt på én bestemt kandidat ved kommunalvalget	62	68
Jeg foretrækker to forskellige partier/lister ved de to valg	31	27
I alt	100	100
N	133	316

Tabel 5 viser, at det overvejende er for ved kommunalvalget at kunne stemme personligt på en kandidat fra et andet parti end ens foretrukne ved folketingsvalg,

at folk splitter deres stemmer. En anden måde at belyse dette spørgsmål er ved at studere, hvor udbredt *split voting* er blandt dem, der stemmer henholdsvis på en liste og på en person ved kommunalvalget. Forholder det sig sådan, at de, der stemmer personligt ved kommunalvalget, i højere grad gør det for at *split vote* end de, der stemmer på en liste? For hver af disse grupper er der i tabel 6 opgjort en split-pct., nemlig andelen af vælgerne i denne gruppe, som splittede deres stemmer. De, der stemte på en lokalliste, er i den sammenhæng skilt ud, da en sådan stemmeadfærd jo automatisk resulterer i *split voting*. I tabel 6 er der også foretaget en udskilning af dem, som stemte personligt på den siddende borgmester (Jørgen Henningsen (A) i Svendborg og Ole Nielsen (C) i Vissenbjerg), da det som sagt hævdes, at netop siddende borgmestere er i stand til at få særlig mange vælgere til at splitte deres stemmer.

Tabel 6. Andelen, som splitter deres stemmer, opgjort for forskellige grupper efter deres stemmeafgivning (om de har stemt personligt eller på en liste) ved kommunalvalget den 20.11.2001, her benævnt split-pct.

	Split-pct. Svendborg	Split-pct. Vissenbjerg
Lokalliste – liste	100	100
Lokalliste – person	100	100
Landsparti ^a – person	35	34
Landsparti – borgmester	34	38
Landsparti – liste	21	22
I alt ^b	35	50
N	472	804

Noter: a. betegnelsen landspartier dækker her partier med reserverede bogstavbetegnelser. b. I tabel 2 giver det 34 og 51 pct., men her er der tale om lidt flere respondenter, da de, som ikke har svaret på spørgsmålet om, hvorvidt de har stemt personligt, ikke er inkluderet i tabel 6.

Tabel 6 viser, at andelen af vælgere, der splitter deres stemmer, som ventet er størst blandt dem, der stemmer personligt ved kommunalvalget. Mere overraskende er det, at det ikke lader til, at det især er borgmestere, der får vælgerne til at stemme forskelligt til de to valg. Dette kan undre, da figur 1 jo ellers netop antydede at borgmesteren i Svendborg kunne have været udslagsgivende for Socialdemokratiets pæne andel af vælgere, som splittede deres stemmer. De to fund er faktisk ikke i modstrid med hinanden, da en mere detaljeret analyse viser, at de splitstemmer, som Jørgen Henningsen tiltrak, i udpræget grad var inter-blok splitstemmer.¹⁶

Det er ikke muligt med det forhåndenværende datasæt at komme dybere i, hvorfor nogle vælgere splitter deres stemmer, mens andre ikke gør det.¹⁷ Derfor lader også ovenstående analyser svaret på et af de rigtig interessante spørgsmål stå ubesvaret tilbage, nemlig hvor bevidst og velovervejet *split voting* egentlig er, og hvilket syn på de to valg, der ligger bag. Er *split voting* udtryk for, at vælgerne be-

handler deres stemme lemfældigt og stemmer på to forskellige partier, fordi de måske kender en kandidat personligt eller har hørt vedkommendes parti omtalt positivt (eller bare omtalt), men uden samtidig at være klar over, at de så stemmer på to partier, som står for til tider uforenelige politiske programmer? Eller er *split voting* måske netop udtryk for, at vælgerne kan se forskel på lands- og lokalpolitik, og at *split voting* derfor giver god mening? På samme måde med dem, der ikke splitter deres stemmer. På den ene side kan det være vælgere, som har en stærk tilknytning til et bestemt parti og slutter så grundlæggende op omkring dets ideologiske fundament, at partiet får begge stemmer. Men der kan også være tale om vælgere, som "bare" dublerer deres nationale stemme ved det lokale valg uden at tænke over, hvordan stemmen vil blive forvaltet lokalt.

Disse fire muligheder kaldte Campbell og Miller i deres klassiske artikel om *split voting* for henholdsvis: "the indifferent split ticket, the motivated split ticket, the motivated straight ticket og the indifferent straight ticket" (Campbell og Miller, 1957: 312). Det er jo for så vidt deprimerende, at vi, selv om vi i de mellemliggende år er blevet noget klogere på *split voting*, stadig er ude af stand til at besvare dette helt grundlæggende spørgsmål. Men måske er det bare en illustration af, at valgforskningen bestandigt vil have svært ved at afdække præcis, hvad der foregår i hovedet på vælgerne, når de vælger, hvem de vil stemme på.

Konklusion

Denne artikel har søgt at udnytte afholdelsen af simultane valg i november 2001 til at give en forholdsvis detaljeret beskrivelse af fænomenet *split voting* i Danmark. Tilbøjeligheden til at stemme forskelligt ved henholdsvis kommunal- og folketingsvalget var stor, idet det er demonstreret, at 36 pct. af vælgerne splittede deres stemmer. I de to casekommuner, Svendborg og Vissenbjerg, var niveauet af *split voting* ikke bare betydeligt (henholdsvis 34 og 51 pct.) men også betydningsfuldt, idet kommunalvalgets udfald på ingen måde kan siges at være determineret af folketingsvalget, og at *split voting* kan føre til en anden fordeling af borgmesterposterne, end partiernes landspolitiske opbakning i kommunerne umiddelbart tilsiger.

Netop studiet af de to casekommuner illustrerer, at udbredelsen af *split voting* kan variere betragteligt fra kommune til kommune, og at man for at forstå fænomenet især skal lægge mærke til de forskellige partisystemer, herunder naturligvis lokallisternes styrke, som har afgørende betydning for tendensen til *split voting*. Ved at gå mere i dybden med et par udvalgte casekommuner er der opnået en detaljeringsgrad, som gør det muligt at bidrage til udviklingen af analyseredskaber for studiet af *split voting*, eksempelvis inter/intra blok-distinktionen i tabel 3 og split-billederne i figur 1. Ganske vist er det sket på bekostning af muligheden for at generalisere til hele landet, hvilket må overlades til andre analyser af det særlige tripelvalg i 2001 (se Elklit, 2002; Thomsen, 2002).

Påvisningen af et betydeligt omfang af *split voting* kan naturligvis også anskues mere normativt. Er det godt eller skidt, at en betragtelig del af vælgerne sætter deres kommunal- og landspolitiske kryds ved to forskellige lister? Denne diskussion skal ikke tages her, blandt andet fordi man som nævnt stadig ikke har afdækket

vælgernes allerinderste begrundelser for at splitte deres stemmer. Er det fordi, de ikke tager det kommunale valg seriøst og derfor nogen gange lader mindre "saglige" grunde influere på deres stemme, som dermed ender på et parti, der ligger et stykke fra deres landspolitiske tilhørssted? Eller er det netop fordi, de er i stand til at skelne ikke bare mellem de to niveauer men også mellem to forskellige repræsentationslogikker? Eksempelvis ønsker man måske landspolitisk sin ideologiske overbevisning repræsenteret så stærkt som muligt i det politiske system, mens man lokalpolitisk i højere grad ser på, om der i kommunalbestyrelsen kommer til at sidde et medlem, som man kender personligt og/eller har tillid til vil repræsentere eksempelvis det geografiske område af kommunen, man selv bor i.

Diskussionen af sammenhængen mellem lokale og nationale valg og af vælgernes partiloyalitet kan i øvrigt med fordel udvides med et tidsperspektiv. Således kunne det være spændende at studere, hvordan udviklingen er i tendensen til *split voting*, hvordan de enkelte partiers split-billeder skifter karakter over tid osv. Hvor det i Sverige i disse år overvejes, om man skal skille den kommunale og landspolitiske valgdag fra hinanden igen (Oscarsson, 2001), kunne det således ud fra en helt snæver forskningsvinkel være spændende, om vi i Danmark igen på et senere tidspunkt kunne opleve simultane valg, så nogle af disse dynamiske spørgsmål kunne forfølges empirisk.

Noter

1. Steffen Petersen takkes for samarbejdet omkring den *exit poll*, hvor datamaterialet blev indsamlet (se i øvrigt Kjær og Petersen, 2003). Desuden takkes Jørgen Elklit, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, for at have kommenteret et tidligt udkast til artiklen.
2. I den engelsksprogede litteratur anvendes begrebet *split-ticket voting*, mens en "fordanskning" af dette er blevet *split voting* (eksempelvis Mouritzen 1997; Buch, 2001; Elklit, 2002), en betegnelse der også skal anvendes her. Begrebet anvendes som oftest om stemmer, der splittes i forbindelse med to valg til samme politiske niveau, men ligesom i de ovenfor nævnte referencer, ses det også anvendt mellem det kommunale og det nationale niveau (Rallings og Trasher, 2001).
3. Vælgerkorpset ved valgene er dog ikke helt identiske, da de krav, herboende udlændinge skal opfylde for at kunne stemme, er lempeligere ved de lokale valg end ved folketingsvalg.
4. I megen amerikansk litteratur om emnet antages vælgerne at splitte deres stemmer for at kunne bidrage til at producere "divided government" og dermed dekoncentrere magten (Fiorina, 1996). Dette formål ligger ikke bag denne artikel, idet det rent teoretisk antages, at en sådan tankegang om checks and balances ikke på samme måde som i det amerikanske (McAllister og Darcy, 1992: 699) er indlejret i det danske politiske system, og at det i hvert fald ikke forventes at udgøre en væsentlig motivation for de vælgere, der splitter deres stemmer.
5. Datasættet er indsamlet ved hjælp af telefoninterviews på valgdagen den 20.11.2001, efter at vælgerne selv havde stemt, og inden de kendte det endelige valgresultat. Datasættet er indsamlet af Gallup A/S og venligst stillet til rådighed til brug i denne artikel. Gallup A/S skal hermed takkes herfor.
6. Det vurderes, at langt de fleste har stemt ved alle tre valg, idet stemmeprocenterne ligger meget tæt på hinanden, og der ikke er særlig stor forskel i gruppen af valgberettigede. Desuden kræves det normalt, at vælgeren har stemt ved alle valg, for at man kan tale om *split voting* (Feigert, 1979: 475).
7. Denne forskel kan først og fremmest henføres til divergensen i indslaget af lokallister ved de to lokale valg. Blandt denne undersøgelses respondenter var der to pct., der stemte på en lokalliste ved amtsrådsvalget mod otte pct. ved kommunalvalget. Der er i øvrigt i tabel 1 taget udgangs-

punkt i, at der ikke eksisterer sammenfald mellem lokallister opstillet ved kommunalvalg og amtsrådsvalg.

8. Der var indgået en aftale med medierne om, at de finansierede gennemførelsen af en *exit poll* for at få en prognose på amtsrådsvalget. Artiklens forfattere stod for den praktiske gennemførelse af undersøgelsen og udarbejdede prognosen, da det åbnede mulighed for at foretage nogle eksperimenter i forhold til *exit poll*-metoden (afrapporteret i Kjær og Petersen, 2003).
9. Ved kommunalvalg 2001 i Vissenbjerg fik lokallisterne Borgerlisten og Højfynslisten til sammen 27.7 pct. af stemmerne, mens Svendborg Alternativ Liste i Svendborg opnåede 4.3 pct. af stemmerne.
10. Gennemsnittet for de to kommuner ligger således over det landsdækkende resultat fra tabel 1. Omvendt skal det også påpeges, at Elklit på baggrund af netto-*split voting* finder, at i et udvalg på 30 kommuner har Svendborg det femtelaveste niveau og Vissenbjerg det femtehøjeste (Elklit, 2002).
11. I relation til alle analyser i denne artikel er datasættet vægtet op til valgstedets fordeling på køn, alder og partitilhørsforhold (se Kjær og Petersen, 2003).
12. Den traditionelle højre-venstrefløjs-dikotomi kritiseres for mangt og meget, men er her valgt, fordi den trods alt vurderes at indfange nogle mere kategoriske forskelle på partierne.
13. De 23 og syv pct. som stemte på et højrefløjsparti ved folketingsvalget, men henholdsvis på et venstrefløjsparti og en lokaliste (Svendborg Alternativ Liste) ved kommunalvalget samt de syv pct., som stemte på et venstrefløjsparti ved folketingsvalget, men et højrefløjsparti ved kommunalvalget.
14. Se noten i tabel 3 for hvilke partier, der er henført til hvilken fløj.
15. Beregnet på baggrund af valgresultatet for hele Svendborg Kommune og ikke kun valgstedet Svendborg By, som *exit poll*-undersøgelsen er gennemført på.
16. Af de personlige stemmer på Jørgen Henningsen var 20 pct. inter-blok split stemmer og 15 pct. intra-blok, mens de tilsvarende tal for resten af de opstillede i Svendborg var ni og 26 pct. Af de personlige stemmer på borgmester Ole Nielsen i Vissenbjerg var de 14 pct. inter-blok og de 24 pct. intra-blok split-stemmer, mens det for resten af kandidaterne var henholdsvis 11 og 23 pct.
17. Inkluderingen af et par demografiske baggrundsvariable viser, at der ikke er forskel på andelen, som splitter deres stemmer mellem mænd og kvinder. Blandt de midaldrende er der flere der splitter deres stemmer (44 pct. i aldersgruppen 30-59 år) end blandt de unge (34 pct. i aldersgruppen 18-29 år), og blandt de ældre (38 pct. i aldersgruppen over 60 år).

Litteratur

- Bartolini, Stefano and Peter Mair (1990). *Identity, Competition and Electoral Availability: The Stabilisation of European Electorates, 1885-1985*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bowler, Shaun and David Denemark (1993). "Split Ticket Voting in Australia: Dealignment and Inconsistent Votes Reconsidered", *Australian Journal of Political Science*, Vol. 28, pp. 19-37.
- Buch, Roger (2001). *Kommunalvalgene i perspektiv*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Burden, Barry C. and David C. Kimball (1998). "A New Approach to the Study of Ticket Splitting", *American Political Science Review*, Vol. 92, pp. 533-544.
- Campbell, Angus and Warren E. Miller (1957). "The Motivational Basis of Straight and Split Ticket Voting", *American Political Science Review*, Vol. 51, pp. 293-312.
- Ceci, Stephen and Edward L. Kain (1982). "Jumping on the Bandwagon with the Underdog: The Impact of Attitude Polls on Polling Behavior", *Public Opinion Quarterly*, Vol. 46, pp. 228-242.
- Elklit, Jørgen (2002). "Valgdeltagelse og *split voting* på Store Valgdag, 20. november 2001", pp. 85-100 in Erik Albæk, Peter Munk Christiansen og Birgit Møller (red.), *Demokratisk set. Festskrift til Lise Togeby*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Elklit, Jørgen og Mogens N. Pedersen (1995). *Kampen om kommunen*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Elklit, Jørgen og Roger Buch Jensen (1997). *Kommunalvalg*, Odense: Odense Universitetsforlag.

- Feigert, Frank B. (1979). "Illusions of Ticket-Splitting", *American Politics Quarterly*, Vol. 7, pp. 470-488.
- Fiorina, Morris (1996). *Divided government*, 2. ed., Boston: Allyn and Bacon.
- Frandsen, Annie Gaardsted (1998). *Landspolitik eller kommunalpolitik? – Et studie af danske kommunalvalg*, Odense: Det samfundsvidenskabelige Fakultet, Odense Universitet.
- Holmberg, Sören (1987). "Röstsplittring i Sverige", pp. 343-352 i Statens offentliga utredningar, *Folkstyrelsens villkor – Betänkande av folkstyrelseskommittén*, SOU 1987:6, Stockholm: Justitidepartementet.
- Johansson, Folke (1987). "Delad röstning", pp. 323-342 i Statens offentliga utredningar, *Folkstyrelsens villkor – Betänkande av folkstyrelseskommittén*, SOU 1987:6, Stockholm: Justitidepartementet.
- Johansson, Folke, Lennart Nilsson og Lars Strömberg (2001). *Kommunal demokrati under fyra decennier*, Malmö: Liber.
- Kjær, Ulrik (1999). "Exit polls – hvorfor og hvordan?", *Metode og Data*, nr. 81, pp. 16-40.
- Kjær, Ulrik (2000). *Kommunalbestyrelsernes sammensætning – rekruttering og repræsentation i dansk kommunalpolitik*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Kjær, Ulrik og Steffen Petersen (2003). *Kan exit poll surveys anvendes til vælgeradfærdsforskning? – erfaringer fra en undersøgelse gennemført ved valgene den 20. november 2001*, Politologiske Skrifter, no. 1/2003, Institut for Statskundskab, Syddansk Universitet.
- McAllister, Ian and Robert Darcy (1992). "Sources of Split-ticket Voting in the 1988 American Elections", *Political Studies*, Vol. 40, pp. 695-712.
- Mouritzen, Poul Erik (1997). "Den personlige stemmeafgivning", pp. 279-294 i Jørgen Elklit og Roger Buch Jensen (red.), *Kommunalvalg*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Oscarsson, Henrik (red.) (2001). *Skilda valdager och vårval?*, Forskningsrapporter utgivna av 1999 års Författningsutredning, SOU 2001:65, Stockholm: Fritzes.
- Pedersen, Mogens N. (1979). "The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility", *European Journal of Political Research*, Vol. 7, pp. 1-26.
- Rallings, Colin and Michael Thrasher (1998). "Split Voting at the 1997 British General and Local Elections: an Aggregate Analysis", pp. 111-134 in David Denver (ed.), *British Elections and Parties Review*, Vol. 8, London: Frank Cass.
- Rallings, Colin and Michael Thrasher (2001). "Measuring the Level and Direction of Split Voting at the 1979 and 1997 British General and Local Elections: a Survey-based Analysis", *Political Studies*, Vol. 49, pp. 323-330.
- Rose, Richard (2000). "Ticket splitting", pp. 311-312 in Richard Rose (ed.), *International Encyclopedia of Elections*, London : Macmillan.
- Rusk, Jerrold C. (1970). "The Effect of the Australian Ballot Reform on Split Ticket Voting: 1876-1908", *American Political Science Review*, Vol. 64, pp. 1220-1238.
- Thomsen, Søren Risbjerg (1997). "Den landspolitiske valgvind blæser også ved lokalvalgene", pp. 195-207 i Jørgen Elklit og Roger Buch Jensen, *Kommunalvalg*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Thomsen, Søren Risbjerg (2002). "Tripelvalget 2001: Valgvind, meningsmålinger og valgkamp", *Politica*, 34. årgang, nr. 1, pp. 98-112.